

Prognózis a gyepterületek hasznosításának várható alakulásáról

Dér Ferenc – Stefler József

Kaposvári Egyetem Állattudományi Kar,
Növénytani és Növénytermesztési Tanszék, Kaposvár
der.ferenc@ke.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A szerzők – elemezve hazai gyepgazdálkodásunk közelmúltbeli helyzetét és jövőbeni lehetőségeit – a következőket állapították meg:

- *Az 1993-2003 közötti időszakban számos olyan vélemény látott napvilágot, amelyek a gyepterületek jelentős növekedését prognosztizálták. Ezek a változások nem következtek be.*
- *A 2004-2008 közötti időszakban hazánk összes gyepterülete és a betakarított terület is tovább csökkent. Ugyancsak csökkent az összes betakarított termés és az 1 hektáron előállított termés mennyisége is. Egyre jelentősebb szerepet kapott azonban a Nemzeti Parkok és más védett területeken folytatott gyepgazdálkodás.*
- *A szerzők a 2008 utáni várható tendenciák bemutatását a gyephasznosító állatok létszámának és azok gyepterület szükségletének várható alakulásán keresztül mutatják be.*

Kulcsszavak: gyepgazdálkodás, gyephasznosítás, gyepre alapozott termék előállítás

SUMMARY

Analysing the past and the future facts and figures of the Hungarian pasture management the authors has been found the following:

- *In the period between 1993 and 2003 it was generally believed, that the total area of pasture will be increasing in the future. This forecasting comes not be true.*
- *In the period between 2004 and 2008 the Hungarian pasture area decreased with 13%. We can realise decreasing in the total yield and the yield to/ha too. At the same time in the National Parks and on other protected pastures the grassland management was improved.*
- *Analysing the estimated stock of grazing animal and the necessary pasture area the authors give the main features of the Hungarian pasture utilization in the period after 2008.*

Keywords: grassland management, grassland utilization, animal production based on grassland

BEVEZETÉS

Hazánkban az Európai Unióhoz való csatlakozást közvetlenül megelőző időszakban sok tanulmány foglalkozott a magyar mezőgazdaság Unión belüli lehetőségeivel és szerepével. A jelen tanulmány készítői is – legjobb tudásuk és az akkori gazdasági környezet szerint – megpróbálták felvázolni egy jövőképet, előre jelezni hazai gyepterületeink jövőbeni használatával és a gyepre alapozott állattartás szerepével kapcsolatos lehetőségeket. Ezen jövőkép készítésének idején a közzgazdasági tényezők

a mezőgazdasági termelés visszafogására ösztönöztek. Ez realizálódott is az EU gazdaságpolitikájában és természetszerűleg érvényesült a mezőgazdasági termék előállítás volumenének és az ehhez kapcsolódó támogatások csökkentésében.

Az elmúlt néhány évben hazánk az EU és a világ élelmiszertermeléssel kapcsolatos kihívásai oly mértékben változtak, hogy a szerzők – vállalva az említett és a későbbiekben hivatkozott, 2004. év előtti véleményük megváltoztatása miatti esetleges vádakot – szükségesnek tartják az élelmiszer és a megújuló energia termelés jelenlegi igényének tükrében elemezni hazánk egymillió hektár gyepterületének hasznosítási lehetőségeit, különös tekintettel a gyepre alapozott állattartásra.

JÖVŐKÉP AZ EU CSATLAKOZÁST MEGELŐZŐ IDŐSZAKBAN (1998-2003)

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunkat közvetlenül megelőző időszakban is nyilvánvaló volt, hogy az Unió tagjaként a gyepben rejlő adottságok minél jobb kihasználása – mint cél – csak úgy érvényesülhet, hogy olyan gazdálkodást, gyephasználatot alkalmazunk, amely a környezeti és tájvédelmi előírásoknak messzemenően megfelel. Ugyancsak ezen időszak előrejelzései egyértelműen jelezték a gyepnek jelentős területi növekedését. Az akkori vélemények szerint az EU-nak a mezőgazdasági termék előállítását csökkentő politikája miatt mintegy 700000 hektár szántóból történő kivonására kerülhet sor, amelyek egy része (150000 hektár) erdősítésre, a másik része pedig gyepesítésre (550000 hektár) várt (Ángyán és Podmaniczki, 1999).

A környezeti és tájvédelmi előírásoknak megfelelő gyepgazdálkodás lehetőségeit, valamint a gyepterületek jelentős növekedését jelző prognózist figyelembe véve 2001-ben a gyephasznosítás akkori és jövőbeni lehetőségeit értékelő tanulmányunkban a gyepterületek hasznosítás szerinti csoportosítását és az egyes hasznosítási csoportokhoz tartozó területnagyságokat az 1. táblázaton közöltek szerint becsültük (Dér és Marton, 2001).

AZ EU CSATLAKOZÁSTÓL NAPJAINKIG TARTÓ ÁLLAPOT ELEMZÉSE (2004-2008)

A 2004. előtti előrejelzések közül a gyepes területek jelentős növekedése nem következett be, sőt az 1. táblázaton bemutatott 1998. évi 1148 ezer hektárról 1 millió hektárra csökkent. Mint ahogy azt már említettük, és be is bizonyosodott, nem volt

reális és semmi sem indokolta a gyepek területnövekedésének előrejelzését. Ennek egyik oka az, hogy a gyepek – multifunkcionalitása mellett – még mindig alapvetően a tömegtakarmányt fogyasztó állataink egyik takarmányforrásaként szerepel. A gyepekből készített takarmány csak igen ritkán jelenik meg a piacon, az iránta való igényt alapvetően az azt felhasználó állatok létszáma szabja meg. Mivel sajnálatos módon az említett időszak alatt hazánk gyephasznosító állatlétszáma csökkent, gazdasági érdekek nem indokolták a gyepek, mint takarmánytermő területnek a növelését.

A területcsökkenés mellett a gyeptakarmány takarmányozásban betöltött szerepének csökkenését jelzi az is, hogy a hasznosított gyepterület és az azon előállított termés mennyisége, valamint az átlagtermés is csökkent (2. táblázat).

Ennek oka egyrészt a korábban említett gyephasznosító állatlétszám csökkenésében kereshető, másrészt abban, hogy jórészt kényelmi okokból a korábban gyepeken tartott állataink istállózott tartása egyre inkább terjed, és ezek

tömegtakarmány szükségletét a szántóterületeken állítják elő. A gyepekre alapozott állattartás jelentőségének csökkenését eredményezi továbbá a legelőn tartott állatokkal kapcsolatos vagyonbiztonság hiánya is. Az állattartók gyakran azért hagynak fel a legeltetéssel, mert a legelő állatok technológiába nem illeszthető be, és ennek megvalósítása gazdasági szempontok miatt is megkérdőjelezhető.

A környezet- és tájvédelemnek megfelelő gazdálkodásra vonatkozó előrejelzéseink azonban – ellentétben a gyepterület növekedésére vonatkozó prognózisunkkal – megközelítőleg megvalósultak. Ez nagyrészt a Nemzeti Parkokban folytatott, a környezettudatos gazdálkodáshoz messzemenően illeszkedő gyepgazdálkodásnak és gyepekre alapozott állattartásnak köszönhető. Ezek fontosabb jellemzőit a 3. táblázaton mutatjuk be.

Ugyancsak figyelemre méltó a Nemzeti Parkok és más szervezetek gyepekre alapozott állattartása is (4. táblázat).

1. táblázat

Jelenlegi és várható gyepterületeink csoportosítása a gyeptermesztés és hasznosítás lehetőségei alapján

A gyep rendeltetése(1)	Kategóriák(2)	Területmagnagyság(3) (1000 ha)		Termő- képesség t/ha sza(5)	Gyeptermesztési és hasznosítási módszerek(6)
		1998.* 1148000 ha	várható**(4) 1403000 ha		
Védett, illetve védő gyepek(7)	Szigorúan védett gyepek(8)	3%	4%	nincs adat(9)	Nincs beavatkozás(10)
	Nem szigorúan védett, egyéb természetvédelmi gyepek(11)	15%	10%	2-4	Termesztés: természetes kemikáliák használatát mellőző Hasznosítás: korlátozott, kaszálórétek szükség szerinti kaszálása, őshonos állatfajok legeltetéses tartása(12)
	Talajvédő gyepek(13)	25%	30%	1-2	Termesztés: természetszerű, kemikáliák használatát mellőző Hasznosítás: a gyep talajvédő hatását nem csökkentő kiegészítő takarmányforrásként szóba jövő extenzív hasznosítás(14)
Termelő gyepek(15)	Nem műtrágyázott, vagy csak kisadagú műtrágyával kezelt közepes termőképességű gyepek(16)	54%	51%	3-7	Termesztés: N-pótlás pillangósvirágú növényeken keresztül, esetenként kisadagú műtrágyával Hasznosítás: korszerű legeltetési technika alkalmazása Állattenyésztési ágazat: tenyésztésű nevelés húsmarha és húslóttartás, juhtartás, gím- és dámszarvastenyésztés(17)
	Intenzíven műtrágyázott nagy termőképességű gyepek(18)	3%	5%	8-14	Termesztés: intenzíven műtrágyázott, lehetőség szerint öntözött Hasznosítás: szilázs, szenázs és szénakészítés, intenzív legeltetés Állattenyésztési ágazat: tejelő tehenészet, tejelő juhászat, intenzív, kettős hasznosítású juhászat(19)

*KSH, 1999

** Ángyán és Podmaniczky, 1999

Table 1: Classification the present and expected area of grasslands based on the grassland management

function of the grassland(1), category(2), area(3), expected(4), productive capacity(5), method of cultivation and utilization(6), protected grassland(7), strictly protected(8), no data(9), no intervening(10), other nature conservation area(11), cultivation: without chemical treatment; utilization: restricted(12), grassland for soil protection(13), cultivation: without chemical treatment; utilization: extensive(14), productive grasses(15), medium fertility(16), cultivation: mildly fertilized; utilization: recent grazing system(17), intensive grassland(18), cultivation: intensive fertilized; utilization: intensive grazing(19)

Hazánk gyepterületének és a gyepterület betakarított termésmennyiségének változása 1998. és 2007. között

Megnevezés(1)	1998.	2004.	2005.	2006.	2007.	Csökkenés az 1998. évihez képest(2)
Összes gyepterület (1000 ha)(3)	1 148	1 059	1 051	1014	1000	148 (13%)
Betakarított terület (ha)(4)	765 202	447 776	291 029	-	-	474 173 (62%)
Betakarított széna (t)(5)	945 600	815 094	385 304	-	-	560 296 (59%)
Termésátlag (t/ha)(6)	1,23	1,88	1,32	-	-	-

Forrás: KSH, 2000, 2006

Table 2: Changes in the grassland area and harvested yield between 1998 and 2007 in Hungary
denomination(1), decreasing to 1998(2), total area hectare(3), harvested area hectare(4), total harvested hay production ton(5), average yield ton/hectare(6)

3. táblázat

Hazánk védett és Natura 2000 gyepterületei

Megnevezés(1)	1000 ha
Összes védett gyepterület(2)	257
Védett és Natura 2000 státuszú gyepterület összesen(3)	400
NP Igazgatóságok saját vagyonkezelésében lévő „szigorúan védett” gyepterület(4)	30

Table 3: Protected and Natura 2000 grassland area in Hungary
denomination(1), total protected grassland area(2), protected and Natura 2000 area(3), strictly protected grassland in the National Parks(4)

4. táblázat

A NP Igazgatóságok és a Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Kht vagyonkezelésében lévő szarvasmarha és juh állomány (2006. július)

Szarvasmarha(1)	Magyar szürke(2)	Magyar tarka(3)	Egyéb(4)	Bivaly(5)
8 hónapnál idősebb, anyatehénnek elismert egyed (kvóta)(6)	2 883	63	24	511
Juhállomány(7)	Racka	Cigája	Cikta	Gyimesi
Anyajuh(8)	2 548	223	52	49

Table 4: Stock of cattle and sheep in the National Parks and Hortobágy
cattle(1), Hungarian gray(2), Hungarian spotted(3), other stock(4), buffalo(5), cattle older than 8 months(6), sheep(7), ewe(8)

VÁRHATÓ TENDENCIÁK (2008. UTÁN)

A közelmúlt eseményei, az előzőekben jelzett tendenciák alapján megkísérelünk prognózist adni a gyepterületek hasznosításában várható változásokról. Prognózisunk természetesen ezúttal is bizonytalansággal terhelt, de úgy véljük, egyfajta előretekintésre feltétlenül szükség van. A legeltetéses állattartás különböző változatai, ill. ezek arányaiban bekövetkezett változásokat az 5. táblázatban

mutatjuk be. Egyidejűleg az egyes változatok térnyerését ill. visszaszorulását is jelöljük.

A legnagyobb „legelőhasználó” állatfaj változatlanul a juh, amelynek létszáma a 2000-es évekre jelentősen növekedett, meghaladta az 1 milliót. Bár az utóbbi években ez a növekedés megtört és csökkenés tapasztalható, változatlanul a gyepterület közel felét ez az állatfaj hasznosítja.

Figyelemre méltó növekedés tapasztalható a húsmarhatartásban, itt a gyors létszámnövekedés eredményeként közel 200 ezer ha került ilyen módon hasznosításra. Ez a növekedés – a nemzeti kvóta kihasználásával – gyakorlatilag kimerült, és a jövőben minden bizonnyal ezen a szinten stabilizálódik.

Kevésbé öröndetes jelenleg, hogy a növekedésküszöb-állomány – különösen a tejhasznú állományokban – egyre ritkábban tekinthető „legelő” állatnak, és folyamatosan teret hódít a növekedésküszöb istállója és silókukoricára alapozott takarmányozása. Ennek okai között a vállalatgazdasági problémák (tehenészet és a takarmánytermő területek elkülönülése), de igen gyakran a korábban már említett szemléleti problémák is meghúzódnak.

A kettőshasznosítású magyartarka állományok súlya a gyephasznosításban folyamatosan csökken, az ún. nem hagyományos állatfajoké (húsló, vad, kecske, stb.) csak lassan növekszik, változatlanul csak korlátozott szerepet töltenek be a gyephasznosításban.

Összességében a gyepterületek legeltetéssel vagy kaszálással történő hasznosítása némileg bővült, de még mindig a kívánatosnál több a hasznosítatlan gyepterület. A gazdasági racionalitás, a szántóterületeken folyó „verseny” kedvezően hat a gyepterület hasznosítására, és némi optimizmusra ad reményt. Másrészt a természeti adottságok és a gyephasznosítás struktúrája közeledett egymáshoz; a legeltetéses állattartásban az extenzív állattartási formák kerültek túlsúlyba, igazodva a gyepek szerény hozamaihoz. Az extenzivitás irányába hat a jelenlegi és a 2009-től várhatóan változó támogatási rendszer (SPS) is.

A legeltetéses állattartás fejlesztésének lehetséges iránya, illetve mértéke

Megnevezés(1)	1998	2006	2008	Növ.- Csökk.(2)	Gazd. mód.(3)	
					Termelő(4)	Védett(5)
<i>Anyajuh tartás (6)</i>						
létszám, 1000(7)	630	1.200	1.100	-		
gyepszükséglet, 1000 ha(8)	250	450	420	-	x	x
<i>Húsmarhatartás(9)</i>						
létszám, 1000 (tehén+növendék üsző)(10)	25	100	120	±		
gyepszükséglet, 1000 ha(8)	30	150	180	±	X	X
<i>Növendékmарha-tartás(11)</i>						
létszám, 1000(7)						
tejelő(12)	180	120	100	-		
kettőshasznú(13)	50	30	20	-		
gyepszükséglet, 1000 ha(8)	230	150	120	-	x	
<i>Kettőshasznosítású (magyartarka) tehenek (+szárazon álló tehenek)(14)</i>						
létszám, 1000(7)	70	50	30	-		
gyepszükséglet, 1000 ha(8)	50	50	30	-	x	
<i>Alternatív legelőhasznosító állatfajok (húsló, szarvas, dámvad, kecske, stb.)(15)</i>						
létszám, 1000(7)	10	20	25	+		
gyepszükséglet, 1000 ha(8)	8	16	20	+		X
<i>Legelő állatok gyepszüksége összesen, 1000 ha(16)</i>	568	866	770	-		
<i>Nem legelő állatok (tehén, üsző, sportló)</i>						
Gyepszéna igénye, 1000 ha(17)	100	100	120	+		x
<i>Összes gyepterület, 1000 ha(18)</i>	1.200	1.100	1.065			
<i>Gyepterületek kihasználtsága, %(19)</i>	55	85	85			

Table 5: Possible dimension of future development for animal husbandry based on grassland

denomination(1), increasing or decreasing(2), function of grassland(3), productive(4), protected(5), ewe(6), stock 1000 heads(7), necessity grassland 1000 ha(8), beef cattle(9), stock (cattle + heifer) 1000 heads(10), heifer(11), dairy stock(12), dual purpose cattle stock(13), dual purpose Hungarian spotted cows(14), other grazing stock (draft horses, red and follow deer, goats)(15), necessity grassland 1000 ha for grazing stocks(16), necessity grassland 1000 ha for hay making(17), total grassland area 1000 ha(18), utilized in the % of total grassland(19)

IRODALOM

- Ángyán J.-Podmaniczky L. (1999): Földhasználati zónarendszer kialakításának lehetőségei Magyarországon. VII. Országos Agrár-környezetvédelmi Konferencia. Környezetvédelmi Információs Klub, Budapest
- Dér F.-Marton I. (2001): A gyephasznosítás kérdései. Debreceni Gyepgazdálkodási Napok 17. Debrecen
- KSH (1999): Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv (1998) Budapest
- KSH (2000): Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv (1999) Budapest
- KSH (2006): Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv (2005) Budapest